

LUCYNA MYSZKA-STRYCHALSKA
ORCID: 0000-0003-2973-1379
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
E-mail: lucyna.myszka@amu.edu.pl

ZNACZENIE POCZUCIA SPRAWSTWA W PROCESIE AKTYWNOŚCI I PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ MŁODZIEŻY

WPROWADZENIE

Uczestnictwo oraz aktywność społeczna członków określonej zbiorowości stanowią jeden z czynników warunkujących jej rozwój. Ich wartość jest wysoko ceniąca ze względu na szereg funkcji, które pełnią, takich jak: aktywizacja i integracja społeczności, dynamizacja i efektywne wykorzystanie potencjału lokalnego oraz jego promocja, budowanie wspólnotowości i podmiotowości członków społeczeństwa, czy też obniżenie kosztów różnego rodzaju przedsięwzięć ze względu na dobrowolną działalność wielu podmiotów¹. Nie pozostają one bez znaczenia dla strategii społeczno-gospodarczego rozwoju naszego kraju, ponieważ w konsekwencji przyczyniają się do wzrostu kapitału społecznego i budowania spójności społecznej, które zostały wskazane w dokumencie *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe* w gronie dziesięciu najbardziej palących kierunków działania. Niemniej warto poddać oglądowi kwestię zaangażowania w aktywność i uczestnictwo społeczne młodzieży, ponieważ doświadczenia i przekonania kształtowane w młodości nie pozostają obojętne dla postaw prezentowanych w dorosłym życiu. Przyglądanie się tej grupie wiekowej jest istotne również ze względu na fakt, że w niedalekiej przyszłości to właśnie ona będzie odpowiedzialna za kształtowanie rzeczywistości.

Celem niniejszego artykułu jest podjęcie próby udzielenia odpowiedzi na pytanie, jakie znaczenie ma poczucie sprawstwa w procesie aktywności i party-

¹ A. Potoczek, *Programowanie rozwoju lokalnego i regionalnego jako zadanie samorządu terytorialnego*, [w:], *Stymulowanie rozwoju lokalnego – perspektywa społeczna i organizacyjna*, red. A. Potoczek, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Toruniu, Toruń 2001.

cytacji społecznej młodzieży. Prowadzone rozważania będą zatem oscylowały wokół tego, co sprawia, iż człowiek podejmuje określone działanie, a co stanowi przyczynę zaniechania lub wycofania się z danego przedsięwzięcia oraz w jaki sposób warto organizować przestrzeń społeczną, by młodzi ludzie mieli szansę rzeczywistego w niej uczestnictwa. Podjęte zagadnienie staje się frapujące poznawczo, ponieważ „nie tylko na poziomie motywacji do działania, ale również interpretacji świata i zachodzących w nim zjawisk, fakt wywierania (bądź niewywierania) przez człowieka wpływu na zdarzenia jest czymś ważnym, a być może centralnym. W pewnym sensie, wymiar sprawstwa jest osiowym aspektem tak motywacji do działania, jak i myślenia ludzi o świecie społecznym”². Poddanie oglądowi poczucia sprawstwa młodzieży jest również uzasadnione tym, że w klasycznych koncepcjach rozwoju człowieka autorstwa Jeana Piageta³ i Lawrence Kohlberga⁴ podkreśla się, iż w okresie dojrzewania ze względu na rozwój poznawczy i moralny człowiek zdobywa zdolność do rozumienia własnej sprawczości i przewidywania konsekwencji swoich działań. Natomiast zdaniem Edyty Mianowskiej⁵ oraz Shmuela N. Eisenstadta⁶ czynnikiem determinującym dostępność określonych ról społecznych jest wiek. Młodzież ma zatem predyspozycje do aktywnego funkcjonowania w świecie, a poprzez eksplorowanie różnych rodzajów partycypacji poszukuje swojego w nim miejsca.

AKTYWNOŚĆ I PARTYCYPACJA SPOŁECZNA, POCZUCIE SPRAWSTWA – USTALENIA DEFINICYJNE

Wszelkie rozważania ukierunkowane na rozpoznanie określonego wycinka rzeczywistości warto rozpocząć od ustaleń definicyjnych. Aktywność społeczna może być definiowana jako „uwarunkowana społecznie, przejawiająca się w różnych formach, każda podjęta z własnej inicjatywy, realizowana na podstawie uprzednio zdobytej wiedzy społecznej, świadoma, celowa, dobrowolna, nieobowiązkowa i nieodpłatna działalność indywidualna lub zespołowa na rzecz innych osób, grup czy środowisk społecznych”⁷ lub też „czynny stosunek człowieka do

² M. Kofta, *Wstęp – poznawcze przesłanki aktywności sprawczej*, [w:] *Psychologia aktywności: zaangażowanie, sprawstwo, bezradność*, red. M. Kofta, Wydawnictwo Nakom, Poznań 1993, s. 8.

³ J. Piaget, *Studia z psychologii dziecka*, PWN, Warszawa 1966.

⁴ L. Kohlberg, *The Psychology of Moral Development: The Nature and Validity of Moral Stages*, Harper and Row, San Francisco 1984.

⁵ Zob. E. Mianowska, *Strategie społecznego uczestnictwa młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.

⁶ H.M. Griese, *Socjologiczne teorie młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1996, s. 112.

⁷ M. Prokosz, *Aktywność społeczna młodzieży szkół średnich w środowisku wielkomiejskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000, s. 95.

życia społeczeństwa, w którym występuje on jako inicjator i szerzyciel norm, zasad i ideałów całego społeczeństwa lub też określonej klasy, grupy społecznej. Przejawia się w działalności społecznie użytecznej, w udziale w ruchach społecznych, w burzeniu istniejących i tworzeniu nowych form życia społecznego⁸. Może być rozumiana także jako działanie podejmowane na rzecz innych w formie pomocy, interesowanie się i aktywność w sprawach swojego otoczenia i umiejętność wyrażania opinii na temat mających w nim miejsce problemów⁹. Wyrazem aktywności społecznej są różnorodne działania, których istota koncentruje się na wyjściu poza własną strefę osobistą zarówno w kwestii przedsięwzięć i zaangażowania w inicjatywy na rzecz pomyślności innych, jak i w postaci zabierania głosu w sprawach dla nich oraz siebie ważnych.

Przeprowadzone analizy prowadzą do konkluzji, iż aktywność społeczna może być rozpatrywana z różnych perspektyw: teleologicznej, behawioralnej oraz psychologicznej, zaś jej cechami konstytutywnymi są chęć oddziaływania na otoczenie społeczne oraz intencja podmiotu działania, która związana jest z interesem grupowym lub indywidualnym¹⁰. Wskazuje na to prawidłowość, zgodnie z którą można w niej dostrzec nie tylko wymiar ogólnospołeczny, ale także jednostkowy odnoszący się do gotowości podmiotu do podejmowania różnego rodzaju przedsięwzięć ukierunkowanych na realizację celów indywidualnych (np. osiągnięcie określonej pozycji społecznej) lub społecznych (np. udzielenie wsparcia innym ludziom)¹¹. Podmiot czynny (aktywny) określany jest jako „to, co poznaje lub działa, ośrodek aktywności, spełniacz lub sprawca czegoś”¹².

Partycypować oznacza mieć w czymś udział, dzielić się czymś, uczestniczyć w czymś¹³. Z kolei partycypacja społeczna definiowana jest jako „udział obywateli w zarządzaniu sprawami społeczności, w której są członkami”¹⁴, dlatego też często określa się ją mianem partycypacji horyzontalnej, wspólnotowej, stowarzyszenio-

⁸ T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa 1978.

⁹ J. Gajda, *Aktywność społeczna młodzieży w odpowiedzi na pytania: jak i dlaczego – wykorzystanie metod badań jakościowych do analiz wybranej grupy*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis, Studia Politologica” 2014, XIII, s. 272.

¹⁰ W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii*, Fundacja Innowacja, Warszawa 1998, s. 20–21.

¹¹ W. Adamski, *Determinanty aktywności społecznej. Porównawcze studium socjologiczne zbiorowości instruktorów ZHP*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1971, s. 14.

¹² J. Wojtysiak, *Słownik wybranych terminów filozoficznych*, [w:] *Wstęp do filozofii*, red. A. Stępień, wyd. 4, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001, s. 388.

¹³ A. Latusek (red.), *Nowy słownik wyrazów obcych*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2003, s. 462.

¹⁴ J. Hausner, J. Górnica, S. Mazur, S. Kołdras, R. Paszkowska, *Komunikacja i partycypacja społeczna*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej, Kraków 1999, s. 41.

wej lub kolektywnej¹⁵. W związku z tym, iż ludzie niejednokrotnie angażują się w sprawę swojego najbliższego otoczenia, warto przyrzeć się pojęciu partycypacji lokalnej, przez którą rozumie się „branie udziału mieszkańców w zbiorowych czynach, akcjach i przedsięwzięciach wyrastających z faktu użytkowania zasobów danego terenu, zorientowanych na zaspokojenie potrzeb ludzi tam mieszkających”¹⁶. W tym ujęciu partycypacja staje się nie tylko formą uczestnictwa obywatelskiego (istotą demokracji), ale przede wszystkim przyczynia się do rozwoju i poprawy funkcjonowania środowiska zamieszkania. Współczesna perspektywa przyjmowana w analizowaniu tej kategorii odnosi się do aspektu zarządzania i dzielenia się władzą i rozumiana jest jako „nie tylko udział różnych grup społeczności lokalnych w kreowaniu polityk publicznych (m.in. budowaniu strategii rozwoju), ale także, a może przede wszystkim, udział tych grup w podejmowaniu decyzji i realizacji sformułowanych wspólnie z władzą samorządową polityk publicznych”¹⁷. Podobnie jak aktywność społeczna, tak również pojęcie partycypacji zawiera w sobie zarówno społeczne, jak i jednostkowe wycienianie. Zwracają na nie uwagę Dagmir Długosz i Jan Jakub Wygnański, wskazując na jej następujące wymiary: kolektywistyczny (równy dostęp do udziału w podejmowaniu decyzji wszystkich zaangażowanych podmiotów, których te decyzje dotyczą), indywidualistyczny (przeświadczenie o sprawstwie jednostki, wyrażającym się w zdolności uczestnictwa w procesie podejmowania decyzji), holistyczny (sposób podejmowania decyzji jest zgodny z zasadą wspólnotowości) i partykularny (sposób podejmowania decyzji odnosi się do interesów najbliższego środowiska)¹⁸. Oznaczają one, iż jednym z warunków zaistnienia partycypacji jest uznanie mocy sprawczej podmiotu, jego predyspozycji do dokonywania wyborów, które go dotyczą, a zatem zaakceptowania jego możliwości oddziaływania na swoją przyszłość. Niniejszą prawidłowość dostrzega także Ryszard Koziół, wyróżniając trzy rodzaje partycypacji społecznej: wspólnotową (działalność w życiu najbliższego otoczenia), publiczną (zaangażowanie w sprawy państwa) oraz indywidualną (codzienne decyzje jednostki i jej potrzeby związane z życiem w danej zbiorowości)¹⁹.

¹⁵ E. Brodie, E. Cowling, N. Nissen, A. Ellis Paine, V. Jochum, D. Warburton, *Understanding Participation: A Literature Review*, National Council for Voluntary Organisations, London 2009.

¹⁶ P. Starosta, *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995, s. 198.

¹⁷ E.M. Boryczka, *Partycypacja społeczna*, [w:] *EkoMiasto#Społeczeństwo. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, red. A. Nowakowska, Z. Przygodzki, A. Rzeńca, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 116.

¹⁸ D. Długosz, J.J. Wygnański, *Obywatele decydują. Przewodnik po partycypacji społecznej*, Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych, Warszawa 2005, s. 13.

¹⁹ R. Koziół, *Partycypacja publiczna i społeczna we współczesnej Polsce: pojęcie, formy, podmioty i uwarunkowania*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia Politologica” 2015, XV, s. 58.

Zarówno pojęcie aktywności, jak i partycypacji społecznej odnosi się do działalności dla społeczeństwa oraz w społeczeństwie, zaś ich celem jest zwiększanie zaangażowania jego członków w sprawy tegoż społeczeństwa, a w konsekwencji także implementacja idei wspólnotowości i podmiotowości. O ile aktywność społeczna oznacza świadomy, dobrowolny i czynny udział jednostki w przedsięwzięciach podejmowanych na rzecz jakiegoś zbiorowości, o tyle partycypacja społeczna związana jest z uczestnictwem ludzi w procesach uspołeczniających i zaangażowaniem w działania kolektywne w najbliższym otoczeniu, co w konsekwencji może przyczynić się do wspólnego podejmowania decyzji w sprawach dla niego ważnych. Z racji tego, że obie te kategorie uwzględniają aspekt sprawstwa, zachęcają do podjęcia refleksji nad znaczeniem jego poczucia dla ludzkiej działalności.

Samo „poczucie” oznacza „zdawanie sobie sprawy z pewnych faktów, zjawisk zachodzących w otaczającym świecie [...], jest to rodzaj doświadczenia siebie będący podstawą zdolności do samookreślenia się, do kształtowania własnej »twarzy«, nawiązania właściwych sobie kontaktów z innymi ludźmi [..., oraz – dop. L.M.-S.] specyficzny rodzaj ludzkiej aktywności wewnętrznej, warunkujący rozwój poczucia wolności człowieka”²⁰. Warunkiem koniecznym do doświadczenia jakiegokolwiek „poczucia” przez człowieka jest zatem świadoma obserwacja siebie, ukierunkowana na samopoznanie i wykrystalizowanie autokoncepcji, co wskazuje na subiektywne wycieniowanie owej kategorii. Poczucie sprawstwa rozumiane jest jako „przekonanie o wpływie na bieg wydarzeń”²¹ i „wyraża się w poczuciu kontroli (przekonaniu człowieka, że występowanie pozytywnych i negatywnych zdarzeń w jego życiu zależy od tego, co robi), poczuciu własnej skuteczności (przekonaniu, że jest się w stanie osiągnąć cele, do których się zmierza), poczuciu wolności (przeświadczeniu, że wybór stojących przed nami możliwości życiowych zależy od nas samych) [...], jest składnikiem pozytywnego obrazu własnej osoby i ma znaczenie przystosowawcze: podnosi atrakcyjność obranych celów, zwiększa energię i wytrwałość w działaniu, czyni go bardziej odpornym na sytuacje stresowe”²². Jednostka buduje swoje przeswiadczenie o możliwości oddziaływania na otaczającą ją rzeczywistość na podstawie informacji na temat samej siebie, uzyskiwanych w wyniku różnych doświadczeń (niniejszym pozostaje w powiązaniu z wymiarem behawioralnym). Niezwykle istotną rolę w tym procesie odgrywają jej umiejętności poznawcze, w tym przede wszystkim samoświadomość, która jest odpowiedzialna za zdawanie sobie sprawy z istnienia pewnych zjawisk.

²⁰ E. Kubiak-Szymborska, *Podmiotowość młodzieży akademickiej*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2003, s. 94–95.

²¹ D. Kalisiewicz (red.), *Encyklopedia PWN*, t. 3, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 391.

²² E. Góral (red.), *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 5, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.

POCZUCIE SPRAWSTWA JAKO JEDEN Z WYMIARÓW
ORIENTACJI PROROZWOJOWEJ

W rozważaniach na temat znaczenia poczucia sprawstwa w kontekście aktywności i partycypacji społecznej młodzieży warto poddać bliższemu oglądowi konstrukt orientacji²³ prorozwojowej, której istotę stanowi podejmowanie przedsięwzięć zmierzających do realizacji wizji jakiegoś stanu idealnego²⁴. Podmiot, przekonany o słuszności owego konceptu, dąży do jego urzeczywistnienia, a zatem aktywnie radzi sobie z rzeczywistością, przekształcając ją zgodnie ze swoimi potrzebami. Za czynniki warunkujące przyjęcie nastawienia prorozwojowego Tadeusz Zysk przyjął: motywację wewnętrzną (interpretowaną jako determinant orientowania działań na realizację wizji stanu idealnego), nastawienie na przyszłość (postrzegane jako czynnik umożliwiający formułowanie planu), aktywne radzenie sobie z rzeczywistością (uznawane za umiejętność określania, jakie działania należy podjąć, by zrealizować zamierzone przedsięwzięcie)²⁵.

Wspomniany badacz, na podstawie dostępnych w literaturze rozważań teoretycznych oraz wyników badań empirycznych, podjął próbę scharakteryzowania „syndromu umysłowości prorozwojowej”, określanego inaczej mianem „osobowości innowacyjnej”²⁶. Wyróżniona kategoria bazuje między innymi na dokonaniach grupy badawczej prowadzonej przez Alexa Inkelesa²⁷. Cechy charakteryzujące ten konstrukt zostały pogrupowane w sześć klas. Dodatkowo w każdej z nich wyodrębniono szereg wskaźników ją dookreślających, występujących w trzech obszarach, takich jak: życie polityczne, życie ekonomiczne,

²³ Warto odnotować, iż istnieje związek między orientacją rozumianą jako skłanianie się ku czemuś i przyjmowanie określonego ustosunkowania wobec czegoś (zob. L. Myszką-Strychalska, *Orientacje zawodowe młodzieży z zespołów szkół zawodowych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016) a aktywnością psychiczną i fizyczną jednostki i jej relacją z otaczającym światem (zob.: S. Szuman, *Rola działania w rozwoju umysłowym małego dziecka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1955, s. 119–121; A. Lewicki, *Procesy poznawcze i orientacja w otoczeniu*, PWN, Warszawa 1960, s. 209; C. Kluckhohn, *Values and Value Orientation*, [w:] *Toward a General Theory of Action*, red. T. Parsons, E.A. Shils, Harvard University Press, Cambridge 1951, s. 388–433).

²⁴ T. Zysk, *Orientacja prorozwojowa*, [w:] *Orientacje społeczne jako element mentalności*, red. J. Reykowski, K. Skarżyńska, M. Ziółkowski, Wydawnictwo Nakom, Poznań 1990, s. 199.

²⁵ Tamże, s. 205. Autor w swoim opracowaniu prezentuje również koncepcję postawy nierozwojowej – będącej przeciwieństwem wcześniej opisanej. Jej czynnikami identyfikacyjnymi będą zatem: motywacja zewnętrzna, nastawienie na przeszłość lub teraźniejszość, bierność radzenia sobie z rzeczywistością.

²⁶ Zob. A. Cybał-Michalska, *Orientacje proeuropejskie młodzieży. Stan i potrzeby edukacyjne*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001.

²⁷ Zob. A. Inkeles, I.N. Smith, *W stronę definicji człowieka nowoczesnego*, [w:] *Tradycja i nowoczesność*, red. J. Kurczewska, J. Szacki, przeł. T. Gosk, Czytelnik, Warszawa 1984, s. 432–465.

życie rodzinne. Pierwszą z kategorii wyróżniających osobowość prorozwojową jest giętkość poznawcza, rozumiana jako otwartość na nowe doświadczenia i zdolność do ich asymilacji. Przejawia się przede wszystkim w postawie tolerancyjnej, akceptacji odmienności, zdolności do podejmowania działań innowacyjnych oraz tendencji do kreowania nowych rozwiązań. Drugą cechą stanowi ciekawość poznawcza, dostrzegana w wysokim poziomie aspiracji do zdobywania wiedzy ze względu na jej pragmatyczny charakter. Na jej posiadanie przez podmiot wskazuje między innymi dążenie do zdobywania wiedzy na temat otaczającego go świata i mechanizmów regulujących jego funkcjonowanie, którą może wykorzystywać na przykład w sytuacjach wymagających zabrania głosu w sprawach społecznych. Kolejną właściwością jest orientacja temporalna, interpretowana jako nastawienie na przyszłość oraz umiejętność planowania, wyrażająca się w sporządzaniu listy konkretnych działań prowadzących do realizacji obranego przedsięwzięcia. Poczucie sprawstwa natomiast jest rozumiane jako przekonanie o możliwości wpływania na bieg zdarzeń, nawet w sytuacji, gdy okoliczności nie są ku temu sprzyjające, np. państwo narzuca niewłaściwe prawa. Podmiot sprawczy jest przeświadczony, iż ma szansę oddziaływania na bieg życia społecznego. Piątą cechą dookreślającą nastawienie prorozwojowe stanowi ufność wobec innych i świata, wyrażająca się w wierze, że można polegać na innych ludziach, jakości ich wytworów oraz percepcji rzeczywistości jako sfery przyjaznej i zrozumiałej dla człowieka. Ostatnia z właściwości określana mianem poczucia godności i wzajemnego szacunku odnosi się do przekonania o własnej wartości i prawach do kształtowania swojego systemu wartości przez wszystkich członków społeczności²⁸.

Na postawie powyższych rozważań z powodzeniem można wysnuć konkluzję, zgodnie z którą rozwój wymienionych parametrów stanowi szansę dla podmiotu partycypującego w świecie permanentnej zmiany. Ich posiadanie okazuje się bardzo korzystne również z perspektywy aktywnego działania i partycypacji w życiu społecznym. Jednostka przejawiająca nastawienie prorozwojowe prezentuje nie tylko postawę otwartości na nowe doświadczenia, akceptuje odmienność, interesuje się swoim otoczeniem, ale także uczestniczy w rozmaitych obszarach społecznych, żywiąc przekonanie, że jej przedsięwzięcia mają znaczenie dla świata, w którym funkcjonuje. Posiadając przeświadczenie o swojej sprawczości, będzie ona działała na rzecz dobra ogólnego, brała udział w inicjatywach obywatelskich, wyborach oraz wyrażała swoje opinie w różnych sytuacjach, prezentując przy tym szacunek do zdania innych osób.

²⁸ T. Zysk, *Orientacja prorozwojowa...*, dz. cyt., s. 196–198.

AKTYWNOŚĆ VERSUS BIERNOŚĆ SPOŁECZNA, CZYLI JAKIE CZYNNIKI
DETERMINUJĄ LUDZKIE DZIAŁANIE

Aktywność jednostki, członka grupy społecznej determinowana jest przez szereg różnorodnych czynników natury biologicznej, charakterologicznej, społecznej, świadomościowej oraz ideologicznej, wśród których można wskazać między innymi: uwarunkowania genetyczne i środowiskowe, światopogląd, system wartości, stan zdrowia, motywy (cele) działania²⁹. Do czynników warunkujących aktywność społeczną należy również zaliczyć: oddziaływanie grupy rówieśniczej, obecność lidera, poparcie lub dezaprobata na rzecz działania dla innych, poczucie mocy sprawczej (oddziaływania na bieg wydarzeń, posiadania wpływu)³⁰, zasoby kapitału społecznego (zaufanie do ludzi, sieci społeczne, zaangażowanie społeczne)³¹. Zdaniem Kamila Brzezińskiego uczestnictwo podmiotu w życiu społecznym będzie zależne od dwóch podstawowych czynników, takich jak możliwości stwarzane przez władze (czynnik zewnętrzny) oraz chęci członków zbiorowości do angażowania się w proponowane formy aktywności (czynnik wewnętrzny)³².

Nie bez znaczenia są również kryteria przyjmowane w dookreślaniu tego, co stanowi aktywność społeczną. Marian Surmaczyński wskazuje na jej trzy rodzaje: uczestnictwo bierne (realizacja formalnego obowiązku uczestnictwa w określonych wydarzeniach, np. naradach), aktywność werbalną (zabieranie głosu podczas dyskusji społecznych), aktywność organizacyjną (realizacja formalnych postanowień różnych instytucji)³³. Z kolei Antonina Gurycka zaznacza, że może być ona być wynikiem spontanicznej reakcji na zdarzenie, rodzajem reakcji determinowanej przez sytuację lub względnie stałą właściwością człowieka³⁴. Podobnego rozróżnienia dokonuje Maria Lewicka, wyróżniając aktywność spontaniczną (podjęcie działań na rzecz najbliższego otoczenia) i zorganizowaną (inicjatywy realizowane w ramach stowarzyszeń, organizacji pozarządowych, politycznych lub kościelnych)³⁵.

²⁹ W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii...*, dz. cyt., s. 20.

³⁰ J. Gajda, *Aktywność społeczna młodzieży...*, dz. cyt.

³¹ M. Marciniak, *Orientacje konsumpcyjne – bariera w rozwoju kapitału społecznego młodzieży akademickiej? Doniesienie z badań*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 22, s. 227–255.

³² K. Brzeziński, *Między biernością a aktywnością obywatelską w kontekście łódzkiego budżetu obywatelskiego*, „Studia Miejskie” 2016, t. 21, s. 171.

³³ M. Surmaczyński, *Znaczenie kategorii „pozycja” i „rola społeczna” w badaniach socjologiczno-politycznych*, [w:] *Problemy struktury i aktywności społecznej*, red. C. Herod, PWN, Warszawa 1970, s. 169.

³⁴ A. Gurycka, *W poszukiwaniu psychologicznych mechanizmów społecznej aktywizacji*, [w:] *Aktywność i aktywizacja społeczna*, red. A. Gurycka, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1976, s. 5.

³⁵ M. Lewicka, *Kup Pan książkę... Mechanizmy aktywności obywatelskiej Polaków*, „Studia Psychologiczne” 2004, nr 4, s. 65–82.

W celu zrozumienia istoty aktywności społecznej i jej zależności z aspektem sprawczości, warto poddać bliższemu oglądowi kwestię bierności społecznej. W *Słowniku socjologicznym* przedstawiana jest ona jako synonim apatii społecznej, rozumianej jako „postawa jednostki lub grupy społecznej charakteryzująca się brakiem lub obniżeniem aktywności społecznej, zubożeniem na otaczającą rzeczywistość i wszelkie inicjatywy społeczne”³⁶. Podmiot bierny definiowany jest jako „to, w czymś coś tkwi, w czym coś jest zawarte, czemu coś przysługuje, nosiciel czegoś”³⁷, zaś sama bierność określana jest „jako brak inicjatywy, zaangażowania, obojętność”³⁸. Z perspektywy psychologicznej bierność oznacza „charakteryzujący postawę kogoś, kto zezwala, aby czynniki zewnętrzne wywierały wpływ na sytuację; charakteryzujący postawę uległą, tzn. dana osoba pozwala, aby miały na nią wpływ czynniki zewnętrzne lub osoby z zewnątrz”³⁹. Oznacza to, iż jednostka bierna społecznie nie będzie przejawiała inicjatywy oraz chęci zmiany swojego otoczenia. Kluczową kwestią w zrozumieniu takiego stanu rzeczy jest podjęcie próby udzielenia odpowiedzi na pytanie: „dlaczego ludzie są bierni?”.

W gronie czynników przyczyniających się do braku zaangażowania ludzi w działalność prospołeczną wskazuje się: brak czasu, brak odpowiedniej motywacji, brak rzetelnych informacji na temat możliwości podjęcia działań na rzecz innych, brak wiary we własne możliwości, brak wzorców osobowych w aktywności na rzecz innych w najbliższym otoczeniu⁴⁰. Nie bez znaczenia jest również trudność w podejmowaniu decyzji (lub jej brak), tudzież nieodczuwanie potrzeby przekształcania swojego otoczenia, przykre doświadczenia związane z wcześniejszymi przedsięwzięciami lub obawa, że potencjalna aktywność może nieść za sobą niepożądane konsekwencje (np. zagrażać jej inicjatorowi, być opacznie rozumiana, wykorzystana do niewłaściwych celów)⁴¹. Istotną rolę w procesie przyjmowania określonego stosunku wobec jakiegokolwiek aktywności odgrywają także czynniki socjalizacyjne, które oddziałują na mentalność, przekonania oraz obyczajowość jednostki.

Bierność może stanowić wynik specyfiki życia we współczesnej rzeczywistości, polegającej między innymi na przesycie ilością proponowanych działań, które

³⁶ K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, wyd. 2, Graffiti BC, Toruń 1999, s. 22.

³⁷ J. Wojtysiak, *Słownik wybranych terminów filozoficznych...*, dz. cyt., s. 388.

³⁸ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1: A–J, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 258.

³⁹ A.S. Reber, E.S. Reber, *Słownik psychologii*, pol. wyd. pod red. nauk. I. Kurcz, K. Skarżyńskiej, przeł. B. Janasiewicz-Kruszyńska, wyd. 3, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2005, s. 91.

⁴⁰ M. Pieniążek, M. Zielińska, *Wolontariat jako forma aktywności prospołecznej młodzieży studenckiej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika”, 2017, 15, s. 150.

⁴¹ W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii...*, dz. cyt., s. 23.

w efekcie przyczyniają się do rezygnacji z podejmowania aktywności. Taka perspektywa odnosi się do psychologii nicnierobienia (*psychology of doing nothing*), której istota tkwi w dostrzeganiu bezsensowności planowania jako reakcji na nieciągłość znaczeń i przemijalność, czego efektem jest obojętność decyzyjna⁴². Podobną rolę pełni przesyt informacyjny, który niejednokrotnie uniemożliwia podmiotowi dokonania wyboru na podstawie przesłanek wskazujących na powodzenie. Taki rodzaj bierności wynikający z niepewności oraz nadmiaru bodźców uznaje się za negatywny model przystosowania osobowości, który wiąże się z niekorzystnym oddziaływaniem dynamiki mających miejsce przemian na sferę emocjonalną, mentalną i behawioralną jednostki⁴³. Podobną perspektywę przyjmuje Hanna Świda-Ziemia, która zakłada, iż jeśli jednostka ma nadmiar wyborów, ukierunkowuje się na realizację swoich własnych zamierzeń, nie podejmuje wysiłków odnośnie do zmiany rzeczywistości, uznając to za coś nieosiągalnego i stara się do niej przystosować.⁴⁴ Z kolei Marian Golka zauważa zmniejszenie znaczenia sfery powinności na rzecz sfery przyjemności, czego przyczyn dopatruje się między innymi w zmniejszeniu poczucia osobistego uczestnictwa w życiu społecznym⁴⁵.

Rezultatem sytuacji braku kontroli podmiotu nad różnego rodzaju zdarzeniami może być syndrom wyuczzonej bezradności⁴⁶. Osoby doświadczające takiego zjawiska żywią przekonanie o braku zależności pomiędzy podejmowanymi przez nie działaniami a ich efektem. W takim ujęciu bierność można rozpatrywać jako cechę charakterystyczną osób zewnątrzsterownych, które uznają, że różnorodne zdarzenia stanowią „efekt splotu okoliczności, fatum, losu, przeznaczenia, przypadku, działania innych ludzi, czyli czynników zewnętrznych”⁴⁷. Aktywności podejmowane przez ludzi prezentujących taką tendencję nie opierają się na samodzielnych analizach i niezależnych osądach, lecz są wynikiem nacisków, poleceń lub instrukcji, które posłusznie realizują. W tym kontekście „bierność” nie ma jedynie pejoratywnych konotacji, wskazuje na aspekt „biernego uczestnictwa”, które można uznać za pewien rodzaj aktywności pozbawionej zaangażowania.

⁴² Zob. C.J. Anderson, *The Psychology of Doing Nothing: Forms of Decision Avoidance result from Reason and Emotion*, „Psychological Bulletin” 2003, nr 129, s. 139–167.

⁴³ A. Bańka, *Siła sprawcza działania i nicnierobienia: perspektywa psychologiczna*, [w:] *Moc sprawcza ludzi i organizacji*, red. L.W. Zacher, Wydawnictwo Poltext, Katowice 2016, s. 115.

⁴⁴ H. Świda-Ziemia, *Młodzi w nowym świecie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.

⁴⁵ M. Golka, *Cywilizacja współczesna i globalne problemy*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2012, s. 390–391.

⁴⁶ M. Kofta, G. Sędek, *Wyuczona bezradność. Podejście informacyjne*, [w:] *Psychologia aktywności: zaangażowanie, sprawstwo, bezradność*, red. M. Kofta, Wydawnictwo Nakom, Poznań 1993, s. 177–225.

⁴⁷ E. Wysocka, *Poczucie kontroli wzmocnień*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. 4, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005, s. 438.

Ma ono miejsce na przykład w sytuacji, gdy podmiot zaniecha działania (brak reakcji również stanowi jakąś jej formę, ponieważ wywołuje określone skutki) lub gdy bierze udział w wydarzeniach, na które nie ma wpływu ze względu na swoją przynależność do innej społeczności. Ponadto „»bierną« stroną aktywności jest to, jakim oddziaływaniami (pobudzającym go zresztą do tej aktywności, ale i tym utrudniającym ją) podlega podmiot – gdyż działając nie tylko działa, ale i podlega cudzym oddziaływaniami, wpływom, naciskom, wymaganiom”⁴⁸, w takim wypadku jego zachowanie może wynikać z przekonania o swojej powinności, rozsądku lub słuszności.

ZNACZENIE POCZUCIA SPRAWSTWA W PROCESIE AKTYWNOŚCI I PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ MŁODZIEŻY

Pomimo tego, iż istotą aktywności społecznej jest podejmowanie różnych przedsięwzięć ukierunkowanych na szeroko rozumiane dobro powszechne, nie sposób pominąć faktu, iż u jego podstaw leży osobnicza aktywność podmiotu, w wyniku której dookreśla on swoją relację z otaczającą go rzeczywistością, co nie pozostaje bez znaczenia dla jego percepcji siebie. Jednostka, przekształcając swoje otoczenie, niejako zobligowana jest do adaptowania się do nowych warunków współczesności. Jednym z czynników takiego procesu jest przekonanie człowieka o własnych możliwościach sprawczych i oddziaływania na środowisko, co nadaje subiektywne poczucie sensu jego działaniom. Tak nakreślona perspektywa uprawnia do dostrzeżenia wymiaru jednostkowego aktywności społecznej. Na ten aspekt zwraca uwagę między innymi Piotr Sztompka w skonstruowanej przez siebie definicji poczucia mocy podmiotowej, zgodnie z którą stanowi ona „przekonanie, że wyzwania i problemy zarówno osobiste, jak i społeczne pozwolą się rozwiązać pod warunkiem podjęcia w pojedynkę lub wspólnie odpowiednich działań”⁴⁹. To tego ujęcia można zaliczyć zainteresowanie człowieka sprawami własnej społeczności lokalnej, kraju i świata.

Poczucie sprawstwa rozumiane jako „doświadczenie siebie jako autora bądź przyczynę ruchów, działań, myśli. To subiektywne poczucie, że jest się tym, który inicjuje i kontroluje własne działania w otaczającej rzeczywistości”⁵⁰, stanowi istotny warunek dla budowania świadomości podmiotu, która jest istotnym elementem w dookreślaniu swojego miejsca w życiu społecznym. W okresie dora-

⁴⁸ M. Karwat, *Uczestnictwo i poczucie uczestnictwa. Analiza pojęć*, „Eastern Review” 2017, t. 6, s. 66.

⁴⁹ P. Sztompka, *Słownik socjologiczny. 1000 pojęć*, Znak, Horyzont, Kraków 2020, s. 222.

⁵⁰ L. Bakiera, Ż. Stelter, *Leksykon psychologii rozwoju człowieka*, t. 2, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011.

stania młody człowiek buduje własną świadomość, nie tylko konstruując swoją tożsamość poprzez odpowiedź na pytanie: „kim jestem?”, ale także tworząc swój stosunek do otaczającego go świata i odpowiadając na pytanie: „kim jestem jako członek społeczeństwa?”. W ten sposób określa on swoją rolę w zbiorowości, kształtuje światopogląd i wyznacza zadania do realizacji. Młodzież mająca poczucie wpływu na funkcjonowanie grupy i dokonujące się w niej zmiany czuje się pełnym uczestnikiem takiej społeczności i doświadcza z tego powodu zadowolenia, co w konsekwencji zachęca ją do podejmowania różnych inicjatyw na rzecz swojej wspólnoty.

Przynależność do grupy oraz angażowanie się w jej funkcjonowanie pełnią istotną funkcję w okresie dojrzewania, kiedy młodzież dąży do wzmocnienia swojej niezależności od osób znaczących i nawiązuje relacje z osobami z dalszego otoczenia. W wyniku identyfikacji z określoną zbiorowością jednostka tworzy fundament tożsamości społecznej, która związana jest z określeniem swojego miejsca w świecie (w tym także roli społecznej i obywatelskiej) oraz ukształtowania obrazu siebie na podstawie autoidentyfikacji krystalizowanych w wyniku kontaktu z jej poszczególnymi reprezentantami⁵¹. Dostrzegana jest w podzielanym poczuciu wspólnoty oraz w doświadczanych podobieństwach z innymi ludźmi, „co wyraża się poznawczymi powiązaniem własnej osoby z ich celami, wartościami i zasadami postępowania”⁵². Proces ten nie pozostaje bez znaczenia dla kształtowania tożsamości zbiorowej odpowiedzialnej za budowanie poczucia „my” stanowiącego punkt odniesienia w określaniu własnej przynależności społecznej⁵³.

W kontekście prowadzonych rozważań warto wspomnieć, iż David G. Myers obok poczucia sprawstwa jednostkowego, odnoszącego się do przekonania człowieka o możliwości sprostania jakiemuś zadaniu, wyróżnił także rodzaj poczucia sprawstwa zbiorowego, wyrażającego się w działaniach podejmowanych przez grupy społeczne, przekonane o posiadaniu siły do pokonania wyzwań, prowadzących do realizacji określonych zamierzeń⁵⁴. Perspektywa ta nie pozostaje bez znaczenia dla młodzieży, która niejednokrotnie postrzegana jest jako grupa, będąca czynnikiem zmian społecznych. Zgodnie ze słowami Krystyny Szafraniec jest ona „bardzo dobrym punktem odniesienia do obserwacji tego,

⁵¹ J. Nikitorowicz, *Tożsamość – istota, geneza, wymiary*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. IV, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005, s. 757.

⁵² M. Jarymowicz, *Psychologia tożsamości*, [w:] *Psychologia. Podręcznik akademicki*, red. J. Strelau, t. III, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000, s. 117.

⁵³ M. Golka, *Czym bywa tożsamość?*, [w:] *Człowiek i społeczeństwo. Kłopoty z tożsamością*, red. M. Golka, t. XXVI, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 21.

⁵⁴ D.G. Myers, *Psychologia społeczna*, tłum. A. Bezwińska-Walerijan, Zysk i S-ka, Poznań 2003, s. 65–70.

co dzieje się z całym społeczeństwem. Jest soczewką, w której skupiają się najróżniejsze problemy i napięcia systemu. Jest barometrem zmian i społecznych nastrojów, sytuacja młodych, ich sposób postrzegania świata, ich aspiracje i dążenia życiowe są miarą zmian, które już się dokonały, i dystansu, jaki jeszcze jest do pokonania”⁵⁵.

Wyraźnego zaakcentowania wymaga to, że celowa i świadoma aktywność podmiotu nie zawsze jest tożsama z jego poczuciem sprawstwa⁵⁶. Oznacza to, iż człowiek podejmujący się różnego rodzaju przedsięwzięć nie musi żywić przekonania o posiadanych kompetencjach do realizacji skutecznych działań⁵⁷. W konsekwencji przeświadczenie osoby o jej możliwościach oddziaływania na otaczającą ją rzeczywistość i własnej umiejętności poradzenia sobie w danej sytuacji nie musi być tożsame z faktycznymi kompetencjami w tym obszarze, ponieważ rezultat jej zachowania może być różny oraz co więcej, może być wywołany różnymi czynnikami⁵⁸. O ile poczucie sprawstwa warunkowane jest poprzez wybór celu działania przez podmiot i przekonanie o tym, iż ich efekt stanowi wynik jego starań, o tyle sama jego aktywność może być determinowana różnymi okolicznościami.

Zgodnie z założeniami przyjętymi przez Kay Bussey, Alberta Bandurę⁵⁹ aktywność człowieka zależna jest nie tylko od poczucia sprawstwa, ale również od czynników kontekstowych, które oddziałują między innymi na szacowanie prawdopodobnych skutków jego działania. Dlatego też najbardziej sprzyjającym motywatorem jest przekonanie jednostki o osiągnięciu sukcesu w danym obszarze, co zachęca ją do podjęcia wysiłku związanego z uzyskaniem pożądanego rezultatu. Prawdopodobnie tę zauważa również Antonina Gurycka w stwierdzeniu traktującym o tym, że „[...] człowiek, który ma się czuć sprawcą, to człowiek postrzegający siebie jako jednostkę aktywną, tworzący różne formy aktywności w kontakcie z otoczeniem i działający celowo”⁶⁰. W tym ujęciu przekonanie jednostki o oddziaływaniu na swoje środowisko społeczne stanowi istotną składową ogólniej-

⁵⁵ K. Szafraniec, M. Boni (red.), *Młodzi 2011*, Warszawa 2011, s. 166–167.

⁵⁶ X. Gliszczyńska, *Poczucie sprawstwa*, [w:] *Człowiek jako podmiot życia społecznego*, red. X. Gliszczyńska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983, s. 133.

⁵⁷ M. Kofta, *Poczucie kontroli, złudzenia na temat siebie a adaptacja psychologiczna*, [w:] *Złudzenia, które pozwalają żyć*, red. M. Kofta, T. Szustrowa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 199–225.

⁵⁸ A. Bandura, *Much Ado Over a Faulty Conception of Perceived Self-Efficacy Grounded in Faulty Experimentation*, „Journal of Social and Clinical Psychology” 2007, 26, s. 641–658.

⁵⁹ K. Bussey, A. Bandura, *Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation*, „Psychological Review”, vol. 106, no. 4, 1999, s. 676–713.

⁶⁰ A. Gurycka, *Podmiotowość młodzieży w świetle badań*, [w:] *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży*, red. A. Gurycka, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989, s. 125.

szego mechanizmu, jakim jest sprawstwo osobiste (*personal agency*)⁶¹. Może odnosić się ono do konkretnej dziedziny życia człowieka, pełnionej przez niego roli lub ogólnie do całokształtu jego działalności. Jego ukształtowanie warunkowane jest różnymi czynnikami: doświadczeniami, powodzeniami w realizowanych zadaniach, obserwacją innych ludzi czy też otrzymywanymi informacjami od otoczenia. Dlatego też niezmiernie istotne jest dostarczanie młodym ludziom okazji do uczestnictwa społecznego, by na ich podstawie mieli szansę wypracowania określonego stosunku wobec siebie.

Wzmacnianie wiary we własne sprawstwo i włączania w proces podejmowania decyzji oraz oddziaływania na swoje życie stają się istotą koncepcji upelnomocnienia (*empowerment*)⁶². Jej wykorzystanie w procesie zwiększania uczestnictwa młodzieży w społeczeństwie w swoim założeniu powinno opierać się na wzmacnianiu jej pozycji w przestrzeni publicznej oraz traktowania jako partnera. Takiego postulatu możemy dopatrywać się w słowach Barbary Fatygi, która zauważa, iż „nie należy traktować młodego pokolenia jako osobnej kategorii, dla której trzeba »coś zrobić«, lecz należy nastawić się raczej na działania łączące różne grupy pokoleniowe, przede wszystkim dzieci i młodzież oraz ludzi starych. Jest to potrzebne, by zapobiegać zamykaniu się młodych ludzi we własnych wąskich środowiskach”⁶³. Należy z dużym prawdopodobieństwem przewidywać, iż młody człowiek mający nie tylko przekonanie oddziaływania na rzeczywistość, ale również faktyczne umiejętności i możliwości proaktywnego jej przekształcania oraz podejmowania inicjatyw, będzie bardziej zaangażowany w życie określonej zbiorowości.

Wskazówek dotyczących stworzenia warunków sprzyjających rzeczywistej partycypacji społecznej młodzieży można dopatrywać się w modelu partycypacji stworzonym przez Rogera A. Harta⁶⁴. Ten amerykański badacz charakteryzuje ośmiostopniową skalę uczestnictwa, na której trzy pierwsze rodzaje partycypacji odnoszą się do pozornego zaangażowania młodych w sprawy społeczne, zaś kolejne pięć stanowi przykłady aktywności młodych ludzi w życiu społecznym. Pierwszy stopień określa mianem „manipulacji”, odnosi się ona do sytuacji, w której młodzież wykorzystywana jest przez dorosłych do reali-

⁶¹ A. Bańka, *Poczucie skuteczności*, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, NFDK, Poznań–Warszawa 2016, s. 13.

⁶² A. Gulczyńska, *Koncepcja upelnomocnienia (empowerment) młodzieży z sąsiedztw społecznie niejednorodnych*, [w:] *Empowerment w pracy socjalnej: praktyka i badania partycypacyjne*, red. A. Gulczyńska, M. Granosik, CRZL, Warszawa 2014.

⁶³ B. Fatyga, *Diagnoza społeczna młodzieży: skład społeczny i style życia*, [w:] *Polityka młodzieżowa*, red. G. Zielińska, „Studia BAS” 2004, nr 2 (18), s. 42-43.

⁶⁴ R.A. Hart, *Children's Participation. From Tokenism to Citizenship*, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci – UNICEF 1992.

zowania własnych przedsięwzięć, utrzymujących, iż są one inspirowane przez nią samą. Drugi stopień – „dekoracja” – charakteryzuje młodych ludzi, którzy wspierają dorosłych w realizacji projektów stworzonych przez dorosłych. Z kolei trzeci stopień to „uczestnictwo na pokaz”, gdy młodzież ma pozorny lub znikomy wpływ na to co i jak robi. Kolejne stopnie „drabiny” R.A. Harta prowadzą do pełnej partycypacji, a stanowią je kolejno: „przydzielony, ale informowany” (młodzież otrzymuje określone zadania do realizacji, jednak wie w jaki sposób i dlaczego jest angażowana w dane działania), „konsultowanie i informowanie” (decyzje podejmują dorośli, jednak prowadzą konsultacje z młodzieżą), „inicjatywa dorosłych, decyzje podejmowane wspólnie z młodymi”, „inicjatywa i kierownictwo młodzieży” oraz „inicjatywa młodzieży i decyzje podejmowane wspólnie z dorosłymi”. Jacek Kortus i Tomasz Sowada proponują uzupełnienie niniejszej drabiny o kolejny etap partycypacji, jakim jest „nieposłuszeństwo obywatelskie” pojawiające się w momencie, gdy działania władz są niezgodne z oczekiwaniami obywateli⁶⁵.

Inspiracją do usprawnienia uczestnictwa młodzieży w życiu społecznym i tym samym zwiększenia jej aktywności jest model skonstruowany przez Harry’ego Shierę⁶⁶, który opiera się na założeniu, że partycypację młodych ludzi determinują przede wszystkim warunki stwarzane im przez dorosłych. Droga uczestnictwa młodzieży w społeczeństwie rozpoczyna się od wysłuchania jej potrzeb przez dorosłych, kolejnym etapem jest wspieranie jej w wyrażaniu własnych poglądów i branie pod rozwagę przy podejmowaniu decyzji. Następne dwa etapy koncentrują się na włączaniu młodych w proces dokonywania wyborów i wspólnym zarządzaniu razem z dorosłymi.

Oba wspomniane modele bazują na otwartości dorosłych na propozycje młodzieży, gotowości do postrzegania jej przez pryzmat partnera relacji, z którym podejmuje się dialog i obdarza zaufaniem. Wymaga to podejścia do nastolatka jako podmiotu sprawczego, „zdolnego do”, upoważnionego do głosu i działania⁶⁷. Jest to o tyle istotne w procesie kształtowania poczucia sprawstwa młodzieży, o ile jednym z czynników je warunkujących są informacje otrzymywane od otoczenia. Nie bez znaczenia jest również stosunek młodych ludzi do aktywnego działania w życiu społecznym, bowiem osoby przekonane o posiadaniu możliwości faktycznego oddziaływania na otaczającą je rzeczywistość, będą rozumiały znaczenie swojego udziału. Warunkiem rzeczywistej partycypacji okazuje się również

⁶⁵ J. Kortus, T. Sowada, *Behavioural Model of Collaborative Urban Management: Extending the Concept of Arnstein’s Ladder*, „Cities” 2017, 65, s. 78–86.

⁶⁶ H. Shier, *Pathways to Participation Revisited; Nicaragua perspective*, Centre for Education in Health and Environment Matagalpa, Nicaragua 2006.

⁶⁷ E. Jarosz, *Społeczne wykluczenie i dyskryminacja dzieci – marginalizowany obszar nierówności społecznych*, „Studia Edukacyjne” 2013, nr 24, s. 89–101.

ich świadome uczestnictwo i rozumienie celu podejmowanych inicjatyw, w których działalność powinna być dobrowolna i opierać się na zasadach zrozumiałych dla wszystkich podmiotów. Wystąpienie tych czynników przyczyni się do dostrzeżenia sensu, gotowości i możliwości wspólnego działania na rzecz innych i własnej społeczności.

ANALIZA WYBRANYCH EKSPLOKACJI BADAWCZYCH DOTYCZĄCYCH AKTYWNOŚCI I PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ MŁODZIEŻY

Wyniki badań Centrum Badań Opinii Społecznej pokazują, iż systematycznie wzrasta liczba młodzieży angażującej się w działalność społeczną. Dane z 2020 roku dowodzą, iż prawie połowa (49,0%) młodych ludzi w wieku 18–24 lata deklaruje swoje uczestnictwo w ramach organizacji społecznych⁶⁸. Z kolei jeśli chodzi o grupę społeczno-zawodową, jaką stanowią studenci i uczniowie, 59,0% z nich podejmuje aktywność w stowarzyszeniach, fundacjach, związkach lub samorządach⁶⁹. Polacy zdecydowanie rzadziej angażują się w dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz najbliższego otoczenia, o czym świadczy fakt, iż podejmuje się go co czwarty badany (24,0%)⁷⁰. Okazuje się, że jedną z grup najprężniej działających na rzecz innych są uczniowie i studenci, ponieważ 72,0% z nich deklaruje podejmowanie inicjatyw środowiskowych⁷¹. Interesujące poznawczo są także analizy CBOS dotyczące przekonań młodzieży na temat jej znaczenia społecznego. Ponad połowa osób w wieku 18–24 lata (53%) uważa, że ma wpływ na sprawy kraju (zdanie to podziela 63,0% uczniów i studentów)⁷². Młodzież zdecydowanie bardziej optymistycznie ustosunkowana jest do możliwości oddziaływania na sprawy własnego miasta, gminy, o czym świadczy poparcie dla tego stwierdzenia 68,0% badanych (w wieku 18–24 lata, 82,0% – uczniowie i studenci).⁷³ Warto również zaznaczyć, iż 78,0% przedstawicieli wspomnianej grupy wiekowej (83,0% uczniów i studentów) dostrzega sens pracy na rzecz innych, wyrażając swoją aprobatę dla stwierdzenia: „ludzie tacy jak ja, działając wspólnie z innymi, mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta”⁷⁴. W ten sposób młodzi ludzie wyrażają swo-

⁶⁸ M. Bożewicz, *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich*, CBOS 2020, nr 37, s. 6.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże, s. 7.

⁷¹ Tamże.

⁷² M. Feliksiak, *Poczucie wpływu na sprawy publiczne*, CBOS 2020, nr 27, s. 6.

⁷³ Tamże, s. 7.

⁷⁴ A. Głowacki, *Czy warto działać wspólnie?*, CBOS 2020, nr 29, s. 2.

ją otwartość wobec świata i zainteresowanie jego sprawami, a także zapewniają o wierze w skuteczność podejmowanych aktywności.

Pomimo że wskazane dane wydają się być obiecujące, nie można zignorować faktu, iż co czwarty obywatel poniżej 24 roku życia (26,0%) uważa, że nie ma poczucia wpływu na sprawy publiczne ani nie podejmuje żadnych działań na rzecz innych (28,0%), co drugi nie uczestniczy w żadnej organizacji społecznej (51,0%), zaś prawie co piąty (17,0%) nie wierzy, że działając wspólnie z innymi ludźmi, można rozwiązać problemy lokalne⁷⁵. W wielu raportach można jednak dostrzec informacje na temat stosunkowo niskiego zaangażowania społecznego młodzieży. Wyniki sondażu Eurobarometru pokazują, iż przeciętnie co czwarty obywatel Unii Europejskiej angażuje się w działalność charytatywną na rzecz innych (24,0%), zaś w Polsce taką aktywność praktykuje zaledwie 16,0% młodych osób⁷⁶. Z kolei badania prowadzone przez zespół Piotra Szkudlarka na temat aktywności społecznej studentów dowodzą, że chętnie pomagają oni innym ludziom, przekazując dary (55,3%) lub poprzez własną pracę (47,3%) oraz uczestniczą w akcjach charytatywnych (59,0%), jednak przejawiają niską skłonność do działalności w organizacjach pozarządowych (18,8%) oraz uczestnictwa w kampaniach społecznych i politycznych (8,1%)⁷⁷. Interesujących danych dostarczają również analizy Beaty Krzywosz-Rynkiewicz i Anny M. Zalewskiej, które świadczą o silnej orientacji indywidualistycznej młodzieży oraz dowodzą, że postrzega ona swoje obywatelskie powinności przez pryzmat dążenia do rozwoju osobistego i osiągnięcia niezależności finansowej. Ponadto przejawia ona gotowość do brania udziału w wyborach i szacunek wobec prawa, symboli narodowych i państwa, jednak w umiarkowanym stopniu jest skłonna do włączania się w działalność na rzecz społeczności oraz prezentuje niską gotowość do brania udziału w akcjach politycznych i protestacyjnych⁷⁸. Warto jednak odnotować, iż w ostatnich wyborach prezydenckich w lipcu 2020 r. ze swojego prawa wyborczego skorzystało 67,2% osób w wieku 18–29 lat, co stanowi zdecydowany wzrost frekwencji w tej grupie wiekowej w porównaniu z wyborami parlamentarnymi w 2019 r. (46,0%), do parlamentu europejskiego w 2019 r. (27,0%) czy samorządowymi z 2018 r. (34,8%)⁷⁹.

⁷⁵ Na podstawie podanych raportów CBOS.

⁷⁶ Eurbarometr 75.2, *Wolontariat i solidarność międzypokoleniowa*, TNS Opinion & Social, Bruksela 2011.

⁷⁷ P. Szkudlarek, *Pleć studentów a ich aktywność społeczna. W świetle badań nad kapitałem społecznym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego We Wrocławiu” 2016, nr 449, s. 573–583.

⁷⁸ B. Krzywosz-Rynkiewicz, A.M. Zalewska, *Aktywność obywatelska polskiej młodzieży w relacji do innych Europejczyków i w zależności od fazy adolescencji*, „Psychologia Rozwojowa” 2015, t. 20, nr 4, s. 11–23.

⁷⁹ Dane PKW i exit poll IPSOS.

Bartosz Atroszko przyczyny niskiej aktywności społecznej i uczestnictwa w życiu publicznym młodych ludzi dopatruje się w systemie szkolnym, który w głównej mierze nastawiony jest na przekazywanie wiedzy, nie zaś na rzeczywisty rozwój kompetencji społecznych⁸⁰. Podobną tezę w swojej pracy przedstawia Violetta Kopińska, która uznaje szkołę za miejsce antyedukacji obywatelskiej ze względu na fakt, że zagadnienie partycypacji społecznej i kształtowanie postaw obywatelskich jest traktowane marginalnie w podstawach programowych oraz w prawnej konstrukcji samorządu uczniowskiego⁸¹.

Wyniki badań prowadzonych przez Joannę Gajdę pokazują, iż uczniowie utożsamiają samorząd uczniowski z działalnością poszczególnych jego przedstawicieli, nie mają poczucia, iż jego członkami są wszyscy uczniowie z danej szkoły⁸². W ich opinii samorząd może realizować różne przedsięwzięcia, jednak jego wpływ na życie szkolne jest bardzo ograniczony. Interesujących danych na temat aktywności szkolnej młodzieży dostarcza także raport będący rezultatem projektu „Młodzież Fundamentem Europy”⁸³, w którym miała ona szansę na przedstawienie swoich doświadczeń oraz pomysłów dotyczących działalności na rzecz środowiska. Analiza zebranego materiału dowodzi, iż szkoła nie przygotowuje do implementacji wartości obywatelskich. Przewidziany do realizacji materiał objęty podstawą programową sprawia, iż uczniom brakuje czasu na podjęcie dodatkowych zobowiązań. Kolejnej trudności na drodze do aktywności społecznej można dopatrywać się w postawie nauczycieli, którzy nieprzychylnie ustosunkowują się do nieobecności na zajęciach spowodowanych działalnością w samorządzie szkolnym lub w innych organizacjach, a wszelkie zaangażowanie społeczne premiują zazwyczaj jedynie wyższą oceną z zachowania. Niniejszy raport niesie ze sobą konkluzję, zgodnie z którą zachęcanie młodzieży do podejmowania aktywności społecznej należy rozpocząć od zmiany przekonań na jej temat. Propagowania postrzegania jej nie przez pryzmat dodatkowego zajęcia, lecz działalności stanowiącej fundament społeczeństwa obywatelskiego. Taki zabieg wymaga budowania przekonań młodych ludzi o tym, że ich aktywność społeczna ma sens i może przynieść pożądane efekty.

⁸⁰ B. Atroszko, *Wpływ szkoły na bierność polityczną ludzi młodych w Polsce*, „Świat Idei i Polityki” 2014, t. 13, s. 97–116.

⁸¹ V. Kopińska, *Szkoła jako miejsce antyedukacji obywatelskiej*, [w:] *Młodzi 2018. Cywilizacyjne wyzwania. Edukacyjne konieczności*, red. K. Szafraniec, A PROPOS Serwis Wydawniczy Anna Sikorska-Michalak, Warszawa 2019, s. 149–161.

⁸² J. Gajda, *Aktywność społeczna młodzieży...*, dz. cyt., s. 273.

⁸³ [Online], <<http://oswiata.org.pl/nawosc/aktywnosc-spoeczna-okiem-mlodziezy/683>> [dostęp: 22.10.2020]. Broszura informacyjna *Młodzież Fundamentem Europy – rekomendacje w kontekście systemu edukacji i aktywności społecznej młodzieży*.

Badania Bogdana Wojciszke ukazują, że im wyższy poziom sprawczości przejawia jednostka, tym prezentuje wyższą samoocenę, lepiej radzi sobie w sytuacjach stresowych (jest stabilna emocjonalnie), ma wyższe poczucie szczęścia, a ponadto jest konsekwentna w realizacji wyznaczonych celów oraz dąży do nawiązywania relacji społecznych⁸⁴. Jest to zatem osoba, która będzie dążyła do zaznaczenia swojej obecności w danej zbiorowości. Założenie to potwierdzają eksploracje Ewy Wysockiej oraz Barbary Ostafińskiej-Molik. W prowadzonych przez siebie analizach dotyczących młodzieży przystosowanej i niedostosowanej społecznie dowiodły, że zarówno poziom przejawianego poczucia skuteczności (utożsamianym przez badaczki z poczuciem sprawstwa), jak i poczucia bezradności znacząco różnicuje badaną grupę⁸⁵. Młodzież prawidłowo funkcjonująca w społeczeństwie przejawia wyższe poczucie skuteczności i zdecydowanie niższe poczucie bezradności niż młodzi ludzie nieprzystosowani społecznie. Wiara w możliwość oddziaływania na rzeczywistość oraz doświadczenie uczestnictwa w życiu społecznym stanowią istotny czynnik w procesie kształtowania relacji nastolatków z dorosłymi oraz dookreślenia swojego miejsca w świecie. Z kolei Judith Torney-Purta, Britt Wilkenfeld i Carolyn Barber⁸⁶ dowiodły znaczenia czynnika poznawczego w kształtowaniu poczucia sprawstwa młodzieży odnośnie do jej działalności społecznej. Okazuje się, iż młodzi ludzie mający wiedzę na temat praw człowieka i obywatelskości częściej praktykują je w codziennym życiu oraz rozumieją ich rolę w życiu społecznym, co dodatkowo podnosi ich poczucie własnej skuteczności. Pierwsze doświadczenia uczniów związane z oddziaływaniem na funkcjonowanie szkoły budują przekonanie o własnym sprawstwie oraz podnoszą wiarę w sens istnienia instytucji publicznych, co w dorosłym życiu motywuje ich do uczestnictwa w sferze publicznej.

ZAKOŃCZENIE – ZNACZENIE PRZEKONANIA MŁODZIEŻY
O MOŻLIWOŚCI ODDZIAŁYWANIA NA OTACZAJĄCĄ RZECZYWISTOŚĆ
W DOOKREŚLANIU SWOJEJ RELACJI ZE ŚWIATEM

Poczucie sprawstwa stanowi właściwość podmiotową, jednak kształtuje się zawsze w określonym kontekście. Budowanie przekonania młodych ludzi o oddziaływaniu na otaczającą rzeczywistość nie jest zatem możliwe bez odpowied-

⁸⁴ B. Wojciszke, *Sprawczość i wspólnotowość. Podstawowe wymiary spostrzegania społecznego*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010, s. 175–176.

⁸⁵ E.K. Wysocka, B. Ostafińska-Molik, *Nastawienie życiowe młodzieży niedostosowanej społecznie i prawidłowo przystosowanej: analiza porównawcza*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2014, nr 1, s. 248.

⁸⁶ J. Torney-Purta, B. Wilkenfeld, C. Barber, *How Adolescents in 27 Countries Understand, Support and Practice Human Rights*, „Journal of Social” 2008, issue 64, 4, s. 857–880.

niego wsparcia i tworzenia warunków sprzyjających podejmowaniu różnorodnych inicjatyw, także ukierunkowanych na dobro społeczne. Młodzież funkcjonująca w środowisku otwartym na dialog i zachęcającym do uczestnictwa w różnorodnych wydarzeniach, będzie przejawiała postawę eksploracyjną, otwartą na poznawanie i doświadczanie, która w konsekwencji prowadzi do ukształtowania wskazywanej przez Jamesa E. Marcia dojrzałej formy tożsamości osiągniętej⁸⁷. Osoby prezentujące ten status tożsamości z powodzeniem radzą sobie ze stawianymi przed nimi wyzwaniem i oczekiwaniami rozwojowymi, przy czym nie czują się ograniczane w swoich możliwościach⁸⁸. Młody człowiek, który ma możliwość poznania swojego otoczenia, nie tylko dostrzega rolę zaangażowania w jego sprawy, ale również zostaje przygotowany do samodzielnego podejmowania decyzji i tym samym określa swoje miejsce w danej rzeczywistości⁸⁹.

Warto zauważyć, iż aktywność uznawana jest za podstawowy przejaw życia, co ma kluczowe znaczenie dla rozwoju psychospołecznego młodzieży. Wykorzystanie jej potencjału oraz możliwości sprawczych winno stanowić istotę oddziaływań wychowawczych. Włączanie młodych ludzi w działalność społeczną przyczynia się do budowania wspólnoty pokoleń, której istota tkwi w tym, że „świat [...] wchodzących w dorosłość oraz dorosłych funkcjonują w jednej przestrzeni społecznej według tych samych reguł, jednocześnie respektując reguły specyficzne dla każdego pokolenia (respekt dla autonomii)”⁹⁰, co w konsekwencji prowadzi do zwiększenia stopnia integracji społecznej. Wchodząc w relacje z różnymi ludźmi i podejmując z nimi różnego rodzaju inicjatywy, młodzież kształtuje swoje przeświadczenie o możliwości i skuteczności działania, wzmacnia postrzeganie siebie przez pryzmat aktywnego podmiotu⁹¹. Z kolei angażując się w aktywność na rzecz swojego środowiska, buduje więzi społeczne i rozwija kapitał społeczny, dzięki czemu spełnia podstawowy warunek tworzenia wspólnoty, jakim jest „bycie-dzielone-z-innymi”⁹². We współczesnej rzeczywistości kapitał społeczny

⁸⁷ J.E. Marcia, *Education, Identity and iClass: From Education to Psychosocial Development*, „Policy Futures in Education” 2009, 6 (7), s. 670–677.

⁸⁸ A.I. Brzezińska, *Tożsamość u progu dorosłości. Wizerunek uczniów szkół ponadgimnazjalnych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017, s. 99.

⁸⁹ A. Ćwikliński, *Kontrowersje wokół wychowania obywatelskiego*, [w:] K. Denek, T. Koszyc, W. Wiesner, *Edukacja jutra. XIV Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, Wydawnictwo WTN, Wrocław 2008, s. 437.

⁹⁰ A.I. Brzezińska, *Tożsamość u progu dorosłości...*, dz. cyt., s. 97.

⁹¹ S. Włoch, *Zintegrowany system edukacji w środowisku lokalnym drogą do rozwoju*, [w:] *Edukacja jutra. VII Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, red. K. Denek, T.M. Zimny, Częstochowa 2001, s. 382.

⁹² K. Leśniak-Morszczuk, *Przemiany więzi społeczeństwa w kontekście postępu cywilizacyjnego*, [w:] *Wirtualizacja. Problemy, wyzwania, skutki*, red. L.W. Zacher, Wydawnictwo Poltext, Warszawa, 2013, s. 469–490.

nie musi mieć charakteru bezpośredniej interakcji, lecz może następować w przestrzeni wirtualnej. Niniejsza perspektywa zaciera granicę między tym, co realne i nierealne oraz tym, co lokalne i globalne. W efekcie dochodzi do budowania wspólnotowości i współodpowiedzialności globalnej, co poszerza obszar partycypacji młodego człowieka oraz skutkuje zainteresowaniem nie tylko sprawami najbliższego środowiska, ale także całego świata.

BIBLIOGRAFIA

- Adamski W., *Determinanty aktywności społecznej. Porównawcze studium socjologiczne zbiorowości instruktorów ZHP*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1971.
- Anderson C.J., *The Psychology of Doing Nothing: Forms of Decision Avoidance result from Reason and Emotion*, „Psychological Bulletin” 2003, nr 129, s. 139–167.
- Atroszko B., *Wpływ szkoły na bierność polityczną ludzi młodych w Polsce*, „Świat Idei i Polityki” 2014, t. 13, s. 97–116.
- Bakiera L., Stelter Ż., *Leksykon psychologii rozwoju człowieka*, t. 2, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011.
- Bandura A., *Much Ado Over a Faulty Conception of Perceived Self-Efficacy Grounded in Faulty Experimentation*, „Journal of Social and Clinical Psychology” 2007, 26, s. 641–658.
- Bańka A., *Poczucie skuteczności*, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, NFDK, Poznań–Warszawa 2016.
- Bańka A., *Sila sprawcza działania i nicnierobienia: perspektywa psychologiczna*, [w:] *Moc sprawcza ludzi i organizacji*, red. L.W. Zacher, Wydawnictwo Poltext, Katowice 2016.
- Boryczka E.M., *Partycypacja społeczna*, [w:] *EkoMiasto#Społeczeństwo. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, red. A. Nowakowska, Z. Przygodzki, A. Rzeńca, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016.
- Bożewicz M., *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich*, CBOS 2020, nr 37.
- Brodie E., Cowling E., Nissen N., Ellis Paine A., Jochum V., Warburton D., *Understanding Participation: A Literature Review*, National Council for Voluntary Organisations, London 2009.
- Brzezińska A.I., *Tożsamość u progu dorosłości. Wizerunek uczniów szkół ponadgimnazjalnych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017.
- Brzeziński K., *Między biernością a aktywnością obywatelską w kontekście łódzkiego budżetu obywatelskiego*, „Studia Miejskie” 2016, t. 21, s. 167–181.
- Bussey K., Bandura A., *Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation*, „Psychological Review” 1999, vol. 106, no. 4, s. 676–713.
- Cybał-Michalska A., *Orientacje proeuropejskie młodzieży. Stan i potrzeby edukacyjne*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001.
- Ćwikliński A., *Kontrowersje wokół wychowania obywatelskiego*, [w:] K. Denek, T. Koszyc, W. Wiesner, *Edukacja jutra. XIV Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, Wydawnictwo WTN, Wrocław 2008.
- Długosz D., Wygnański J.J., *Obywatele decydują. Przewodnik po partycypacji społecznej*, Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych, Warszawa 2005.
- Dubisz S. (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1: A–J, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.

- Eurbarometr 75.2, *Wolontariat i solidarność międzypokoleniowa*, TNS Opinion & Social, Bruksela 2011.
- Fatya B., *Diagnoza społeczna młodzieży: skład społeczny i style życia*, [w:] *Polityka młodzieżowa*, red. G. Zielińska, „Studia BAS” 2004, nr 2 (18), s. 11–45.
- Feliksiak M., *Poczucie wpływu na sprawy publiczne*, CBOS 2020, nr 27.
- Gajda J., *Aktywność społeczna młodzieży w odpowiedzi na pytania: jak i dlaczego – wykorzystanie metod badań jakościowych do analiz wybranej grupy*, „Annales Universitatis Peadagogicae Cracoviensis, Studia Politologica” 2014, XIII, s. 263–278.
- Gliszczyńska X., *Poczucie sprawstwa*, [w:] *Człowiek jako podmiot życia społecznego*, red. X. Gliszczyńska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983.
- Głowacki A., *Czy warto działać wspólnie?*, CBOS 2020, nr 29.
- Golka M., *Cywilizacja współczesna i globalne problemy*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2012.
- Golka M., *Czym bywa tożsamość?*, [w:] *Człowiek i społeczeństwo. Kłopoty z tożsamością*, red. M. Golka, t. XXVI, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006.
- Góral E. (red.), *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 5, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Griese H.M., *Socjologiczne teorie młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1996.
- Gulczyńska A., *Koncepcja upelnomocnienia (empowerment) młodzieży z sąsiedztw społecznie niejednorodnych*, [w:] *Empowerment w pracy socjalnej: praktyka i badania partycypacyjne*, red. A. Gulczyńska, M. Granosik, CRZL, Warszawa 2014.
- Gurycka A., *Podmiotowość młodzieży w świetle badań*, [w:] *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży*, red. A. Gurycka, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989.
- Gurycka A., *W poszukiwaniu psychologicznych mechanizmów społecznej aktywizacji*, [w:] *Aktywność i aktywizacja społeczna*, red. A. Gurycka, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1976.
- Hart R.A., *Children’s Participation. From Tokenism to Citizenship*, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci – UNICEF 1992.
- Hausner J., Górniak J., Mazur S., Kołdras S., Paszkowska R., *Komunikacja i partycypacja społeczna*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej, Kraków 1999.
- <http://oswiata.org.pl/nowosc/aktywnosc-spoeczna-okiem-mlodziezy/683> [dostęp: 22.10.2020].
- Inkeles A., Smith I.N., *W stronę definicji człowieka nowoczesnego*, [w:] *Tradycja i nowoczesność*, red. J. Kurczewska, J. Szacki, przeł. T. Gosk, Czytelnik, Warszawa 1984, s. 432–465.
- Jarosz E., *Społeczne wykluczenie i dyskryminacja dzieci – marginalizowany obszar nierówności społecznych*, „Studia Edukacyjne” 2013, nr 24, s. 89–101.
- Jarymowicz M., *Psychologia tożsamości*, [w:] *Psychologia. Podręcznik akademicki*, red. J. Strelau, t. III, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000, s. 107–125.
- Kalisiewicz D. (red.), *Encyklopedia PWN*, t. 3, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Karwat M., *Uczestnictwo i poczucie uczestnictwa. Analiza pojęć*, „Eastern Review” 2017, t. 6, s. 53–80.
- Kluckhohn C., *Values and Value Orientation*, [w:] *Toward a General Theory of Action*, red. T. Parsons, E.A. Shils, Harvard University Press, Cambridge 1951, s. 388–433.
- Kofta M., *Poczucie kontroli, złudzenia na temat siebie a adaptacja psychologiczna*, [w:] *Złudzenia, które pozwalają żyć*, red. M. Kofta, T. Szustrowa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 199–225.
- Kofta M., Sędek G., *Wyuczona bezradność. Podejście informacyjne*, [w:] *Psychologia aktywności: zaangażowanie, sprawstwo, bezradność*, red. M. Kofta, Wydawnictwo Nakom, Poznań 1993, s. 177–225.

- Kofta M., *Wstęp – poznawcze przesłanki aktywności sprawczej*, [w:] *Psychologia aktywności: zaangażowanie, sprawstwo, bezradność*, red. M. Kofta, Wydawnictwo Nakom, Poznań 1993.
- Kohlberg L., *The Psychology of Moral Development: The Nature and Validity of Moral Stages*, Harper and Row, San Francisco 1984.
- Kopińska V., *Szkoła jako miejsce antyedukacji obywatelskiej*, [w:] *Młodzi 2018. Cywilizacyjne wyzwania. Edukacyjne konieczności*, red. K. Szafraniec, A PROPOS Serwis Wydawniczy Anna Sikorska-Michalak, Warszawa 2019, s. 149–161.
- Kotus J., Sowada T., *Behavioural Model of Collaborative Urban Management: Extending the Concept of Arnstein's Ladder*, „Cities” 2017, 65, s. 78–86.
- Kozioł R., *Partycypacja publiczna i społeczna we współczesnej Polsce: pojęcie, formy, podmioty i uwarunkowania*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia Politologica” 2015, XV, s. 53–76.
- Krzywosz-Rynkiewicz B., Zalewska A.M., *Aktywność obywatelska polskiej młodzieży w relacji do innych Europejczyków i w zależności od fazy adolescencji*, „Psychologia Rozwojowa” 2015, t. 20, nr 4, s. 11–23.
- Kubiak-Szymborska E., *Podmiotowość młodzieży akademickiej*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2003.
- Latuszek A. (red.), *Nowy słownik wyrazów obcych*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2003.
- Leśniak-Morszczuk K., *Przemiany więzi społeczeństwa w kontekście postępu cywilizacyjnego*, [w:] *Wirtualizacja. Problemy, wyzwania, skutki*, red. L.W. Zacher, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2013, s. 469–490.
- Lewicka M., *Kup Pan książkę... Mechanizmy aktywności obywatelskiej Polaków*, „Studia Psychologiczne” 2004, nr 4, s. 65–82.
- Lewicki A., *Procesy poznawcze i orientacja w otoczeniu*, PWN, Warszawa 1960.
- Marcia J.E., *Education, Identity and iClass: From Education to Psychosocial Development*, „Policy Futures in Education” 2009, 6 (7), s. 670–677.
- Marciniak M., *Orientacje konsumpcyjne – bariera w rozwoju kapitału społecznego młodzieży akademickiej? Doniesienie z badań*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 22, s. 227–255.
- Mianowska E., *Strategie społecznego uczestnictwa młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.
- Myers D.G., *Psychologia społeczna*, tłum. A. Bezwińska-Walerijan, Zysk i S-ka, Poznań 2003.
- Myszka-Strychalska L., *Orientacje zawodowe młodzieży z zespołów szkół zawodowych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016.
- Nikitorowicz J., *Tożsamość – istota, geneza, wymiary*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. IV, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005, s. 757.
- Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, wyd. 2, Graffiti BC, Toruń 1999.
- Piaget J., *Studia z psychologii dziecka*, PWN, Warszawa 1966.
- Pieniążek M., Zielińska M., *Wolontariat jako forma aktywności prospołecznej młodzieży studenckiej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika” 2017, 15, s. 145–153.
- Potoczek A., *Programowanie rozwoju lokalnego i regionalnego jako zadanie samorządu terytorialnego*, [w:] *Stymulowanie rozwoju lokalnego – perspektywa społeczna i organizacyjna*, red. A. Potoczek, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Toruniu, Toruń 2001.
- Prokosz M., *Aktywność społeczna młodzieży szkół średnich w środowisku wielkomiejskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000.
- Pszczołowski T., *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa 1978.

- Reber A.S., Reber E.S., *Słownik psychologii*, pol. wyd. pod red. nauk. I. Kurcz, K. Skarżyńskiej, przeł. B. Janasiewicz-Kruszyńska, wyd. 3, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2005.
- Shier H., *Pathways to Participation Revisited: Nicaragua perspective*, Centre for Education in Health and Environment Matagalpa, Nicaragua 2006.
- Starosta P., *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995.
- Surmaczyński M., *Znaczenie kategorii „pozycja” i „rola społeczna” w badaniach socjologiczno-politycznych*, [w:] *Problemy struktury i aktywności społecznej*, red. C. Herod, PWN, Warszawa 1970.
- Szafraniec K., Boni M. (red.), *Młodzi 2011*, Warszawa 2011.
- Szewczuk W. (red.), *Encyklopedia psychologii*, Fundacja Innowacja, Warszawa 1998.
- Szkudlarek P., *Pleć studentów a ich aktywność społeczna. W świetle badań nad kapitałem społecznym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego We Wrocławiu” 2016, nr 449, s. 573–583.
- Sztompka P., *Słownik socjologiczny. 1000 pojęć*, Znak, Horyzont, Kraków 2020.
- Szuman S., *Rola działania w rozwoju umysłowym małego dziecka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1955.
- Świda-Ziemba H., *Młodzi w nowym świecie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.
- Torney-Purta J., Wilkenfeld B., Barber C., *How Adolescents in 27 Countries Understand, Support and Practice Human Rights*, „Journal of Social” 2008, issue 64, 4, s. 857–880.
- Włoch S., *Zintegrowany system edukacji w środowisku lokalnym drogą do rozwoju*, [w:] *Edukacja jutra. VII Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, red. K. Denek, T.M. Zimny, Częstochowa 2001.
- Wojciszke B., *Sprawczość i wspólnotowość. Podstawowe wymiary spostrzegania społecznego*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010.
- Wojtyśiak J., *Słownik wybranych terminów filozoficznych*, [w:] *Wstęp do filozofii*, red. A. Stępień, wyd. 4, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001.
- Wysocka E.K., Ostafińska-Molik B., *Nastawienie życiowe młodzieży niedostosowanej społecznie i prawidłowo przystosowanej: analiza porównawcza*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2014, nr 1, s. 233–254.
- Wysocka E., *Poczucie kontroli wzmocnień*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. 4, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005, s. 438.
- Zysk T., *Orientacja prorozwojowa*, [w:] *Orientacje społeczne jako element mentalności*, red. J. Reykowski, K. Skarżyńska, M. Ziółkowski, Wydawnictwo Nakom, Poznań 1990.

Author: Lucyna Myszka-Strychalska

Title: The Importance of the Sense of Agency in the Process of Social Activity and Participation of Young People

Keywords: participation, social activity, sense of agency, youth

Discipline: Pedagogy

Language: Polish

Document type: Article

Summary

The social activity of young people is essential for the development of their participation in the social life. It's conditioned, inter alia, by educational measures directed at stimulating the behaviour of the young people, strengthening their sense of consciousness and responsible influence on the

environment. The article presents a deeper insight into the mutual dependence between the individual's sense of agency (and thus the subject's belief in his/her ability to influence the reality) and his social activity (understood as the readiness to act for the benefit of others). They are not meaningless for building the social capital of the young generation, which in the near future will be responsible for the fate of the world. One of the analytic categories used to consider the presented issues is the construct of pro-development orientation, the constructive features of which include both trust in others and the world, as well as a sense of agency.